

О. В. КУЛЬТЕНКО

ІСТОРИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ВИТОКИ ЗАСНУВАННЯ ІНТЕРПОЛУ

Автор статті аналізує витоки заснування Інтерполу, досліджує історичний розвиток міжнародного співробітництва у кримінально-правовій сфері.

Ключові слова: міжнародне право, Міжнародна комісія кримінальної поліції (МККП), конгрес, Інтерпол.

© КУЛЬТЕНКО Олександр Володимирович – здобувач Київського національного університету внутрішніх справ

Автор статті аналізує истоки основания Интерпола, исследует историческое развитие международного сотрудничества в уголовно-правовой сфере.

Ключевые слова: международное право, Международная комиссия уголовной полиции (МКУП), конгресс, Интерпол.

The author analyzes the origins of the base of Interpol, explores the historical development of international cooperation in the criminal justice field.

Key words: International Law, International Criminal Police Commission (ICPC), congress, Interpol.

Становлення і розвиток Інтерполу формує інститут міжнародного співробітництва у протидії злочинності. Для того, щоб дослідити таку складну організацію, як Інтерпол, у кримінальному праві світу нам не оминути історико-правового аспекту, який дозволить простежити виникнення та еволюцію такої фундаментальної структури, а головне – встановити його теперішнє місце у науці міжнародного кримінального права.

Загалом аналізу історичних та соціально-правових витоків заснування Інтерполу присвячені наукові праці зарубіжних вчених: І. Дайчмана, М. Фунера, Ф. Бреслера, М. Андерсона. В середовищі російських науковців їх вивчали Я.М. Бельсон, В.І. Самарин, В.С. Овчинський, К.С. Родіонов, а досліджені нами наукові першоджерела України головним чином ґрунтуються на працях О.М. Бандурки, А.С. Мацка, В.А. Некрасова, В.Б. Смеліка, В.Д. Сушенка.

Завданням цієї публікації є дослідження виникнення Інтерполу, його становлення у кримінально-правовій сфері.

Юридична наука сформувала певні правила та критерії, яким має відповідати історико-правове дослідження, насамперед це розкриття матеріалу через призму періодизації історичного процесу.

Існує запропонована Л.Д. Тимченком періодизація розробки міжнародного права, яку автор запропонував, досліджуючи праці відомих західних юристів-міжнародників: П. Фошиля, Л. Оппенгейма та Ч. Хайда.¹

Розпочнемо з найдавнішого матеріального свідчення в історії міжнародного кримінального права – це найбільш досліджений спеціалістами стародавній міжнародний договір, укладений в письмовій формі у XIII ст. до н.е. між єгипетським фараоном Рамзесом II та хетським царем Хаттушілем III. Важливим положенням даної угоди був обов'язок сторін видавати втікачів злочинців та рабів. Тобто про існування злочинців, які прагнули уникнути покарання, нам стає відомо з 1296 р. до н.е.²

Іспанці почали пропагувати концепцію міжнародних відносин, яка ґрунтується на балансі політичних сил. Цій концепції судилося не тільки закласти основи нової системи міжнародно-правових зносин, а й суттєво вплинути на становлення сучасного міжнародного права (термін «іспанська ера» вперше був застосований німецьким дослідником історії міжнародного права В.Г. Греве)³.

Відчутний вплив на розвиток міжнародного кримінального права справили судові рішення. Першими кримінальними судовими процесами міжнародного характеру вважаються суд 1419 р. над сеньйором де Барбасаном за порушення середньовічних законів війни і судовий процес у 1474 р. над Петером фон Гагенбахом за вбивство та гвалтування цивільного населення солдатами під його командуванням⁴.

Початком нового періоду розвитку міжнародного права вважається Вестфальський конгрес 1648 р. Він поклав початок новому етапу в розвитку міжна-

родних відносин та міжнародного права – багатостороннє вирішення міжнародних проблем на рівноправній світській основі.

Великий вплив на розвиток міжнародного права у буржуазний (капіталістичний) період учинила Французька революція 1789 р.. Вона вплинула на остаточне зародження класичного міжнародного права Деклараціями: прав людини і громадянина, праві народів (проект останньої був представлений абатом Грегуаром) та Конституціями 1791 і 1793 рр.

Дотримуючись обраної хронології, звернемо увагу на неординарні, проте ефективні дії у 1809 р. барона Паскв'є, префекта поліції Парижу. Він скористався послугами злочинця на ім'я Франсуа Вілок для протидії злочинності в наполеонівські часи, що в подальшому сприяло укладенню перших наукових концепцій розшуку.

Однак, не можна залишити поза увагою Віденський конгрес 1814–1815 рр.⁵, як точку відліку, коли міжнародне право поступово почало розвиватися від забезпечення суто європейських регіональних інтересів у бік напрацювання норм універсального характеру. На конгресі чи не вперше в історії держави заговорили про протиправність революційно-терористичної діяльності, яка підриває міжнародно-правовий порядок. Для припинення подібної діяльності допускалось і втручання у внутрішні справи.

У 1833 р. Ф. Вілок був відсторонений від поліцейської роботи, за звинуваченням у підбурюванні до злочину, що вкрай нашкодило внутрішнім справам Франції у протидії злочинності.

Сприймавши пропозицію під впливом Дж. Бентама змінити термін «право народів» на «міжнародне право» (1780 р.), британський науковець Дж. Сторі вводить 1834 р. у вжиток термін «міжнародне приватне право». А в 1862 р. Л. фон Бар, аналізуючи міжнародне приватне право, виокремлює з нього кримінальне право і вживає відповідний термін (праця так і називається – «Міжнародне приватне і міжнародне кримінальне право»⁶).

Аналізуючи діяльність поліції Парижу, встановимо необхідний та вкрай доречний атрибут досьє з 1874 року – це фотокартки.

1879 р. Альфонс Бертільон винайшов нову базисну систему збирання та збереження інформації про людей, які потрапили під підозри поліції. Його система була заснована на класифікації загальних розмірів частин тіла і характеристик індивідуумів. Вона започаткувала науку антропологію.

А в 1877 р. британський державний службовець з Індії Ульям Гершель після багатьох років дослідів зробив висновок про достовірність ідентифікації при використанні відображення відтиску пальців людини.

Засновницьке засідання 1889 р. Міжнародного союзу кримінального права у протидію появи та формуванню міжнародної злочинності закликала поліцейські підрозділи різних країн до узгодження дій по її знешкодженню.

Ідеологом заснування Інтерполу є видатний німецький кримінолог Франц фон Ліст, який у 1893 р. виступив з пропозицією утворення міжнародної організації, метою якої було б переслідування злочинців в межах Європи.

На міжнародній конференції криміналістів німецькомовних країн, 10 засідання якої відбулося у 1905 р. у Гамбурзі (Німеччина), була спроба поєднати зусилля у боротьбі з міжнародною злочинністю.

Необхідно зазначити, що в період з 14 по 20 квітня 1914 р. у Монако відбувся найбільш представницький I Міжнародний конгрес кримінальної поліції з

ініціативи глави держави принца Альберта I. У роботі конгресу брали участь представники поліції 24 націй Європи, Азії та Латинської Америки (інші першоджерела вказують на наявність на конгресі представників 20⁷, 17⁸ та навіть 14 країн). Ми підтримуємо версію про число 14, оскільки вважаємо, що переклад з іншомовної літератури було здійснено некоректно. І. Дайчман, наприклад, не напряму її підтверджує та вказує на участь у конгресі поліцейських посадових осіб, представників двадцяти чотирьох націй, а відтак наша точка зору аргументована та підтверджена розміщеною інформацією на офіційному сайті організації⁹.

Вимушена перерва в організації подальшої роботи, запланованої для проведення під час наступного конгресу у 1916 р. в Бухаресті (Румунія) виникла з причини Першої світової війни.

Ряд пропозицій висунули 1919 р. голова поліції Нью-Йорка Річард Енрайт та керівник королівського жандармського корпусу Голландії Ван Хутен. Останній запропонував створити у кожній країні національні поліцейські центри, які б постійно підтримували між собою контакти.

Верховний комісар поліції Відня, доктор Йоганн Шобер звернувся до керівництва поліцейських відомств країн світу з пропозицією провести у Європі поліцейський конгрес з 3–6 вересня 1923 р. На його ж запрошення до Відня приїхали представники поліції від ряду провідних європейських країн, а також США, Єгипту, Китаю та Японії (загалом 138 представників від 20 країн¹⁰, за іншими даними учать у конгресі брали представники з 17 країн¹¹).

Результатом II Міжнародного конгресу кримінальної поліції стало створення 7 вересня 1923 р. постійно діючої організації – Міжнародної комісії кримінальної поліції (далі МККП). Саме цей день більшість науковців, що працюють в кириличному алфавіту вважають днем народження Інтерполу.

Генеральна Асамблея 1925 р. у Берліні, офіційно пропонує щоб кожна країна встановила центральну точку в межах своєї поліцейської структури для контактування: попередника НЦБ.

Друга сесія МККП знову відбулася у Відні 1926 р., на ній було прийнято 21 важливу резолюцію. Вони стосувалися заснування засобів інформації по міжнародній злочинності, введення правил телеграфного зв'язку між поліційними підрозділами, заходів, направлених проти порнографічних фільмів і літератури. На сесії було підтримано пропозицію представника Бельгії М. Кеффера про проведення наступного конгресу в Берліні. З 17 по 30 вересня 1926 р. на Берлінському конгресі МККП були присутні 245 осіб. Він в основному був присвячений темі екстрадиції. Українські ж дослідники, Бандурка О.М. та Смелік В.Б. у свої наукових працях вказують на вирішення організаційних питань МККП в цьому році, таких як відокремлення від поліцай-дирекції Австрії Міжнародного поліцейського бюро, тобто самостійне функціонування останнього.

Згідно з досягнутими раніше домовленостями, держави-члени комісії в обов'язковому порядку повинні були надсилати у профільні відділи бюро відповідну інформацію про міжнародну злочинність. При здійсненні обліку суспільно небезпечних осіб обов'язково фіксувалися такі категорії суб'єктів: особи, які вчинили особливо тяжкі злочини; вчинили менш небезпечні злочини, але велику їх кількість; вчинили злочини, що характеризуються особливою жорстокістю або нахабністю¹².

Офіційний сайт Інтерполу публікує інформацію про прийняте у 1927 р. Рішення, щодо об'єднання діяльності утворених НЦБ. Звернемо увагу на те, що

МККП тільки з 1930 р. стала функціонувати фінансово незалежно, оскільки кошти на її утримання почали надходити у вигляді щорічних внесків країн-учасниць (кожна країна виплачувала внесок у розмірі 1 швейцарського франка на 10 тис. жителів).

На конгресі МККП в 1930 р. в Антверпені встановлено необхідність щорічних зустрічей керівників поліцейських відомств.

В 1935 р. на конгресі у Копенгагені (Данія) делегацію німецької кримінальної поліції очолює гестапівський генерал Далюге. Більш того, з кінця 20-х років Далюге фігурував у картотеці МККП небезпечним кримінальним злочинцем.

Перед Другою світовою війною, остання асамблея (конгрес) МККП була (був) проведений у 1938 р. в Бухаресті (Румунія). З самого початку сесії німецька делегація вживала заходів, спрямованих на підпорядкування діяльності організації їхнім національним інтересам. Після 12 березня 1938 р., в результаті введення військ, держава Німеччина здійснила аншлюс Австрії. До цього моменту учасниками комісії вже стали 34 держави.

У серпні 1939 р. до початку запланованої щорічної зустрічі Р. Гейдріх, керівник німецької поліції, пропонує, щоб документація комісії опинилася в руках нацистського уряду і була перевезена в Берлін, він наполягає здійснити голосування за цю пропозицію поштою, крім цього, встановлюючи термін відповіді делегатів у три тижні.

Після смерті О. Штайнхольца в 1940 р. МККП очолює Р. Гейдріх. Історичний вплив управлінської діяльності останнього є не тільки у задокументованому факті, стосовно отримання правових підстав переведення адміністрації МККП та міжнародного бюро з Відня до Берліну, але й у організації підпорядкування роботи цієї організації у структурі державних органів тогочасної Німеччини. Одночасно очолюючи німецьку службу безпеки Гейдріх, формально дотримуючись правових засад діяльності МККП, призначає радника доктора Зінгеля (наступника О. Дреслера). Керівництво Міжнародним бюро організації здійснює А. Небе, який був одночасно керівником кримінальної поліції Німеччини.

Фактично з 1940 р. штаб-квартира організації виконує функції прес-бюро нацистських поліцейських відомств і використовується для поширення імперських циркулярів.

У 1942 р. МККП стала частиною п'ятого департаменту РСХА (нем. RSHA, скорочено від Reichssicherheitshauptamt – Головне імперське управління безпеки) відділу правових питань, міжнародного співробітництва та розшуку, для порівняння, четвертим відділом було – гестапо.

З 1942 р. президентом МККП офіційно стає А. Небе, який продовжує очолювати п'ятий департамент РСХА.

У січні 1943 р. главою РСХА призначається шеф колишньої австрійської поліції доктор Е. Кальтенбруннер, який цього ж року стає президентом МККП. Погляди дослідників про практичну діяльність МККП у цей період розмежовуються: одні вважають, що вона фактично припиняється, інші вказують на існування документальних свідчень про здійснення Комісією окремих функцій (випуск бюлетеню, обмін інформацією), тобто стверджують існування професійної допомоги у рамках територіальної обмеженості (Центральної континентальної Європи).

Досить суперечливим є доведення факту використання матеріалів Комісії нацистами у злочинних цілях. Після розгрому нацистської Німеччини віденська

картотека кримінальних злочинців і архівні матеріали організації були втрачені. Потребує перевірки версія про переправлення цих матеріалів керівником архіву К. Цінделем в зону дислокації французьких військ.

Після розгрому Німеччини у війні комісію довелося відновлювати заново, з цією метою наприкінці 1945 р. була створена ініціативна група у складі: шведського криминолога Г. Содермана, колишнього представника комісії у Лізі Націй, бельгійського криміналіста Ф. Луважа, директора французької Сюрте Л. Дюкла, керівник англійського Скотланд-Ярду Р. Хау та президент поліції Берна В. Мюллер (Швейцарія).

Їх об'єднані зусилля призвели до проведення першого післявоєнного конгресу МККП, який пройшов з 3 по 5 червня 1946 р. в Брюсселі (Бельгія). В роботі конгресу взяли участь 17 країн¹³ Європи, Латинської Америки та Азії. До участі в конгресі з політичних мотивів не було запрошено Радянський Союз, так само, як і Італію, Іспанію, держави Прибалтики та Балкан.

Новою штаб-квартирою комісії було обрано Париж¹⁴. Міністерство внутрішніх справ Франції надало комісії спеціальне приміщення і взяло на себе значну частину витрат щодо утримання персоналу її секретаріату, додатково виділивши працівників, які допомагали у здійсненні діяльності організації. Щоб виключити можливість гегемонії в МККП однієї країни, її президент став обиратися з представників різних держав, ним був обраний головний інспектор Міністерства юстиції Бельгії М. Луваж, а генеральним секретарем – глава французької кримінальної поліції при Міністерстві внутрішніх справ М. Дукло. Замість старого Статуту 1923 р., були прийняті Тимчасові положення про цілі, завдання і принципи діяльності. Слід зазначити, у них містилася вказівка на те, що комісія не буде брати участь у справах військового характеру, що сприяло уникненню відповідальності частиною військових злочинців.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного нами дослідження, можемо сформулювати наступний висновок. Нами актуалізовано питання засад професійної діяльності працівників міліції в міжнародному кримінальному праві; укладено підґрунтя для подальшого аналізу умов та чинників, що впливали на виконання роботи у вказані періоди; встановлена об'єктивна необхідність виникнення та формування структури МККП, її подальшої еволюції, спрямованої на поліпшення ефективності діяльності Інтерполу.

Зрозуміло, що в межах цієї статті ми змогли акцентувати увагу лише на декількох періодах становлення міжнародного співробітництва у кримінально-правовій сфері. Утім це лише зайвий раз підтверджує необхідність подальших науково-правових досліджень теоретичної спадщини діяльності Міжнародної організації кримінальної поліції.

1. Тимченко Л.Д. Международное право: Учебник. – Х.: Консум; Ун-т внутр. дел., 1999. – С. 11–13. 2. Некрасов В.А., Смелік В.Б., Житняк С.Є. Використання можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у боротьбі зі злочинами: Навч. посіб. – К.: КНТ, Видавничий дім «Скіф», 2008. – С. 12. 3. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основні теорії: Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2002. – С. 82. 4. Міжнародне право: Основні галузі: Підручник / За ред. В.Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2004. – С. 694. 5. Антологія української юридичної думки. В 10 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Том. 8: Міжнародне право / Упоряд.: В.Н. Денисов, К.О. Савчук; відп. ред. В.Н. Денисов. – К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2004. – С. 232–233. 6. *The American Journal of International Law*, Vol. 8, No. 2 (Apr., 1914). – P. 346–347.

7. Дайчман И. Интерпол. Всемирная система борьбы с преступностью. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2003. – С. 38. 8. Родионов К.С. Интерпол в борьбе с международной преступностью. – М.: Международные отношения, 1990. – С. 18. 9. INTERPOL [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.interpol.int/default.asp>. 10. Бельсон Я.М. Интерпол в борьбе с уголовной преступностью. – М.: Наука, 1989. – С. 90. 11. Fooner Michael. Interpol: issues in world crime and international criminal justice - New York and London: Plenum Press, 1989. – С. 17. 12. Бандурка О.М. Интерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції: Науково-практ. посіб. // МВС України. НУВС. – Х.: Основа, 2003. – С. 36–37. 13. Самарин В.И. Интерпол: международная организация уголовной полиции. – СПб: Питер, 2004. – С. 13. 14. Стражинський В.С., Стражинський С.В., Хотенець П.В. Интерпол. Міжнародна організація кримінальної поліції: Навчальний посібник. – Х.: Бурун Книга, 2006. – С. 14.